

Pleidooi voor bezinning

# Toerisme grootste industrie in 2000 of gaan we te ver?

'In hoeverre milieu en vakantie in de toekomst hand-in-hand zullen gaan, is nog maar de vraag. Duidelijk is dat er op dit moment door consument en reisagent nog maar op zeer beperkte schaal over wordt nagedacht.' Dat stelt een redacteur van Baliecontact in zijn artikel 'Reisbureaus werken aan een beter milieu.'<sup>1</sup> Deze constatering vormt de achtergrond en tevens de kern van een rapport, waarvan het eerste exemplaar door de Raad voor het Natuurbeheer tijdens een bijeenkomst op 9 februari 1995 aan staatssecretaris Van Dok-Van Weele (ministerie van EZ) zal worden aangeboden. De publikatie draagt de titel: 'Gaan we te ver? Pleidooi voor een bezinning op de relatie toerisme - duurzaamheid - milieu'.

drs J. Walter

Het terugdringen van de (auto)mobiliteit is een vast thema op de agenda van degenen die zich beleidsmatig bezighouden met de sector recreatie en toerisme. Zo bevatte bijvoorbeeld het oktober-nummer (1994) van dit tijdschrift de Special 'Recreatiemobiliteit Veluwe' en was het hoofdredactionele commentaar van dat nummer aan het toeristisch-recreatief verkeer gewijd.

Ook in diverse rijksnota's, zoals het Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer, het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP 2) en Kiezen voor Recreatie wordt het terugdringen van de (auto)mobiliteit als een belangrijk punt van zorg aan de orde gesteld. Op de Nota Vrijtijdsverkeer wordt nog steeds gewacht. Het is de Raad voor het Natuurbeheer echter opgevalen dat in geen van de wél gepubliceerde nota's aandacht wordt besteed aan het uitgaande toerisme en de daarmee gepaard gaande mobiliteit. Is dit een (Freudiaanse) blinde vlek?

## 'Toerisme-boom'

De toeristenindustrie is in de afgelopen decennia uitgegroeid tot een van de grootste economische bedrijvigheden ter wereld. Ook wij Nederlanders reizen voor ons plezier wat af: ging in 1965 één op de drie Nederlanders met vakantie naar het buitenland, tegenwoordig is dat verdubbeld tot twee op de drie. Voorts gaan meer mensen niet alleen steeds verder, maar ook vaker per jaar: 's winters even naar de Alpen, die in dat seizoen door 50 miljoen (!) personen worden bezocht, in het voorjaar een weekje naar Kreta en in de zomer naar Sri Lanka of Mexico. Maatschappelijke trends als differentiatie en individualisering hebben ook hier hun intrede gedaan: we kunnen kiezen uit onder andere cultuur-, natuur-, tuin-, sportieve of survivalreizen en zelfs bridgevakanties. We kunnen kiezen uit een keur van de meest interessante en aanlokkelijke vakantiebestemmingen. Maar realiseren we ons ook de gevolgen van ons reizen en trekken op natuur, milieu en landschap? Beseft de mens wel dat toerisme gepaard gaat met een zeer groot energie- en grondstoffengebruik? Het is niet algemeen bekend dat een retourtje Schiphol-Athene per persoon de hoeveelheid energie kost, die nodig is om een goed geïsoleerde eengezinswoning een jaar lang te verwarmen. Tot welke gevolgen onze

wens om te gaan wintersporten kan leiden, begint zo langzamerhand wel duidelijk te worden. Maar dat er speciale opruimacties in de Alpen en de Himalaya moeten plaatshebben om 'de schillen en de dozen' te verwijderen die daar worden achtergelaten, is minder bekend. Terwijl onbedorven landschappen, een gezond klimaat, schone lucht en rust in hoge mate de keuze van onze vakantiebestemmingen bepalen, leiden onverantwoord gereis en getrek tot verbruik van onvervangbare energie, tot vervuiling van lucht, bodem en water en tot aantasting (verstoring, versnippering) of verdwijning van de natuur.

## Duurzaam toerisme

Zich bewust geworden van de bedreigingen die het toerisme voor natuur, landschap, cultuurmonumenten en dergelijke (en dus ook voor het toerisme zelf) kan opleveren, zijn vanuit de wereld van het toerisme en de natuur- en milieubeweging in de afgelopen jaren internationaal en nationaal initiatieven ontwikkeld om het toerisme in goede banen te leiden. Het begrip 'sustainable tourism' (duurzaam toerisme) werd geïntroduceerd. Op diverse plaatsen worden langzaam maar zeker maatregelen getroffen, die dit begrip inhoud moeten geven. Ook in eigen land, al moet er op dit front nog heel wat gebeuren. Genoemd kunnen worden zonerings- en quoteringsmaatregelen, afvalscheiding, het gebruik van tijdschakelaars en spaarlampen, voorlichting en dergelijke. Dergelijke maatregelen verdienen lof en dienen met kracht te worden bevorderd.

## Schijnbegrip?

Ten behoeve van het binnenkort te publiceren rapport van de Raad voor het Natuurbeheer is het begrip 'duurzaam toerisme' getoetst aan de uitgangspunten en doelstellingen van het milieubeleid, zoals dat in het rijksbeleid is omschreven:

- het besparen van energie (mede ten behoeve van toekomstige generaties);
- het op z'n minst handhaven van de milieukwaliteit;
- het wegnemen van de oorzaken van milieubelasting in plaats van symptoombestrijding;
- het laten betalen door de vervuiler;
- het voorkomen van 'onnodige' vervuiling;
- verinnerlijking van de individuele milieuverantwoordelijkheid.

Ook in de Verklaring van Rio (Agenda 21) wordt bijzondere aandacht gevraagd voor de omstandigheid dat 'in sommige delen van de wereld de consumptiepatronen op een bijzonder hoog niveau liggen, hetgeen leidt tot een buitensporig hoge vraag en tot niet-duurzame consumptiepatronen in de rijkere delen (van de wereld), waardoor een enorme druk op het milieu ontstaat', aldus de ook door Nederland ondertekende verklaring.

Het lijkt geen twiifel dat het leeuwedeel van het internationale toerisme nog steeds tot de niet-duurzame consumptiepatronen moet worden gerekend. Met name verre (maar ook bestemmingen dicht bij huis) vlieg- en autovakanties staan op gespannen voet met het streven om uitputting van niet-vervangbare hulp-

Gaan we te ver?

Just Walter is adjunct-secretaris Raad voor het Natuurbeheer

bronnen en vervuiling tegen te gaan. Het bovenvermelde energieverbruik voor een retourtje Griekenland spreekt boekdelen.

Het Tweede Structuurschema Verkeer en Vervoer meldt onomwonden dat milieuproblemen, veroorzaakt door verkeer en vervoer, niet op toekomstige generaties mogen worden afgewenteld. 'Dat vraagt moedige politieke afwegingen', aldus de regering. 'Kiezen voor een duurzame samenleving betekent dat we grenzen moeten stellen aan de externe effecten van verkeer en vervoer. Grenzen aan de luchtverontreiniging, grenzen aan het energieverbruik, grenzen aan de geluidshinder, grenzen aan de aantasting van de natuur, grenzen aan het ruimtebeslag. Deze worden bepaald op het niveau van wat voor deze generatie én voor toekomstige generaties aanvaardbaar is'... Door onze welvaart en door de technische ontwikkeling zijn we in staat ons snel en over grote afstanden te verplaatsen. Mensen worden daarom in de verleiding gebracht steeds verder van hun werkplek te gaan wonen' (en, zo blijkt: 'steeds verder en vaker met vakantie te gaan'). Dat kan in een duurzame samenleving niet onbeperkt doorgaan. 'We moeten die ontwikkeling afremmen', aldus de regering.

#### Positieve en negatieve aspecten

Het rapport van de raad geeft een analyse van de positieve en negatieve effecten van het toerisme op natuur en milieu. Daarbij staat de raad extra stil bij het verschijnsel ecotoerisme. Er zijn genoeg voordelen: natuurbeleving en betrokkenheid bij de natuur, behoud van natuurgebieden door de komst van (eco)toeristen, alsmede het (eco)toerisme als financieringsbron en bron van werkgelegenheid. De omstandigheid dat het toerisme ook een keerzijde heeft, brengt de nodige dilemma's met zich mee. Die dienen nu juist in hun volle omvang onder ogen te worden gezien.

#### Hamvraag

Een van de meest essentiële uitgangspunten van het NMP luidt: 'Oorzaken wegnemen bij bronnen in plaats van symptomen bestrijden aan de effectenkant'. Tegen deze achtergrond stelt de raad dan ook uitdrukkelijk als meest centrale vraag de kwestie aan de orde of wij wel altijd alles moeten zien en doen wat ons zo aantrekkelijk en interessant toeschijnt. De raad gaat daarmee in z'n vraagstelling -z'n verken-

## Kortom

*De Raad voor het Natuurbeheer meent dat er aanleiding is om -in het licht van het streven naar duurzaamheid- stil te staan bij ons reisgedrag. Ons huidige cultuur- en consumptiepatroon gaat gepaard met een zeer groot energie- en grondstoffen-gebruik. Het houden van vakanties op plaatsen, waarvoor geen massaal gemotoriseerd gereis nodig is, dient daarom krachtig te worden bevorderd.*

ning- verder dan al degenen, die zich inzetten voor 'duurzaam toerisme'. Zoals hierboven reeds werd gesteld, verdienen dergelijke activiteiten lof en krachtige ondersteuning en uitbreiding, zoals zonerings- en quoteringsmaatregelen, vakantiespreiding, afvalscheiding, waterzuivering en voorlichting. Natuurlijk is het natuurvriendelijk om je op Bali niet met de auto maar per fiets te verplaatsen. Echter, ook de reis naar de vakantiebestemming zelf dient dan in de afwegingen te worden betrokken, ondermeer voor wat betreft afstanden, vervoermiddelen en dergelijke.

#### Cultureel-historische bepaaldheid

Het toerisme in z'n huidige vorm en omvang is een maatschappelijk verschijnsel van recente datum. Onze (groot)ouders dachten niet aan vakanties op Rhodos of Sri Lanka, Tenerife of Bonaire, noch aan reizen door Kenia, Borneo of de Verenigde Staten. Dergelijke bestemmingen zijn recent binnen bereik van velen gekomen; althans als onderdeel van ons cultuur- en consumptiepatroon binnen het 'mentale' bereik van velen. Het instituut 'vakantie' oefent een zekere dwang uit op onze gedachten, gevoelens en 'beliefs': verre vakanties 'horen erbij', je moet 'ergens geweest zijn'. De reclame houdt ons dat voor. Televisie-spelletjes en loterijen hebben steeds vaker 'droomreizen' als hoogtepunt in hun pakket. De Air-miles actie vormt hiervan eveneens een treffende illustratie.

#### Trendbreuk

Zoals ook de (mentale) cultuur rond het roken (een tot het recente verleden gewaardeerd onderdeel van ons cultuur- en consumptiepatroon) door de negatieve aspecten daarvan drastisch is veranderd, zo is het niet denkbeeldig dat de houding ten opzichte van verre reizen - gezien de negatieve milieu-aspecten daarvan - kan wijzigen: de veelvuldig beleden, maar minder in praktijk voorkomende 'trendbreuk'. Het is daarvoor wel nodig dat een actief informatiebeleid wordt ontwikkeld, gericht op het zichtbaar maken van de milieu-consequenties, zodat de consument/toerist deze bij zijn besluitvorming kán betrekken. Maar ook de overheid zal zich moeten bezinnen op het duurzaamheidsgehalte van haar beleid. Moet het geluk per se op enkele honderden tot duizenden kilometers van huis worden gezocht? En verdraagt dit zich met het streven naar duurzaamheid? Het houden van vakanties op plaatsen, waarvoor geen massaal gemotoriseerd gereis en getrek nodig is, dient in elk geval krachtig te worden bevorderd. Het beleid moet worden gericht op het ontwikkelen van tijdsintensieve en energie- en grondstoffen-extensieve vormen van recreatie in stad en buitengebied.

#### Slot

De raad wil dit soort vragen met het rapport 'Gaan we te ver?' uitdrukkelijk op de maatschappelijke en politieke agenda plaatsen en hoopt dat alle betrokkenen de moed opbrengen zich op deze vraag te bezinnen. □

1. Reisrevue, 3 september 1994, nr. 35.

## Bezint eer ge verslindt

